

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Географічний факультет

Кафедра землезнавства та геоморфології

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

АНТРОПОГЕННА ГЕОМОРФОЛОГІЯ

для студентів

галузь знань **10 Природничі науки**
спеціальність **106 Географія**
освітній рівень **Магістр**
освітня програма **Геоморфологія та палеогеографія**
вид дисципліни **обов'язкова**

Форма навчання	денна
Навчальний рік	2022/2023
Семестр	1
Кількість кредитів ECTS	6
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська
Форма заключного контролю	іспит

Викладачі: **Ковтонюк Ольга Володимирівна**, кандидат географічних наук, доцент
кафедри землезнавства та геоморфології, доцент

Пролонговано: на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

на 20__/20__ н.р. _____ (_____) «__» 20__ р.
(підпис, ПІБ, дата)

КИЇВ – 2022

Розробник: Ковтонюк Ольга Володимирівна , кандидат географічних наук, доцент кафедри землезнавства та геоморфології, доцент, кафедра землезнавства та геоморфології.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Зав. кафедри землезнавства та геоморфології

(підпис)

Сергій БОРТНИК

(прізвище та ініціали)

Протокол № 14 від « 22 » червня 2022 р.

Схвалено науково - методичною комісією географічного факультету

Протокол № 6 від «29» серпня 2022 року

Голова науково-методичної комісії

(підпис)

Наталія КОРОГОДА

ВСТУП

1. Мета дисципліни – сформувати у студентів уявлення про антропогенний рельєф, його види та форми, особливості походження та використання, що сприятиме вирішенню спеціалізованих і прикладних завдань у професійній діяльності.

2. Попередні вимоги до опанування або вибору навчальної дисципліни:

- 1) знання в галузі загальної геології та геоморфології;
- 2) навички роботи з топографічною картою;
- 3) володіння елементарними навичками дешифрування космічних знімків.

3. Анотація навчальної дисципліни:

Зміст дисципліни охоплює теоретичні та прикладні засади антропогенної геоморфології. Дисципліна складається з двох частин, перша з яких присвячена знайомству з загальними положеннями антропогенної геоморфології, передумовами та історією формування цієї галузі, методами досліджень антропогенного рельєфу та процесів його формування і трансформації, особливостям антропогенного впливу на рельєф на різних етапах еволюції суспільства. Друга частина дисципліни присвячена аналізу типізації і класифікаціям антропогенного рельєфу та антропогенних процесів, вивченню різних типів антропогенного рельєфу їх характерних рис та особливостей поширення.

Навчальна дисципліна «Антропогенна геоморфологія» є однією з складових комплексної підготовки освітньо-наукової програми «Геоморфологія та палеогеографія» спеціальності 106 Географія.

4. Завдання вивчення дисципліни спрямовано на формування уявлень про антропогенний морфогенез, типізацію та класифікацію форм такого рельєфу, його значення у господарській та інших видах діяльності людини, зокрема:

- ознайомити студентів з сучасними теоретичними уявленнями про генезис антропогенних форм рельєфу;
- навчити студентів визначати антропогенні форми рельєфу на картографічних матеріалах та КЗ;
- сформувати уявлення про поширення різних типів антропогенного рельєфу на прикладі території України.

Згідно вимог Стандарту вищої освіти України (другий (магістерський) рівень вищої освіти, галузь 10 – Природничі науки, спеціальність 106 – Географія, дисципліна забезпечує набуття студентами таких компетентностей:

інтегральної: Здатність розв'язувати складні задачі та прикладні проблеми, приймати відповідні аналітичні та управлінські рішення у сфері географії, природокористування, міського та регіонального розвитку, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій за невизначених умов і вимог.

спеціальних:

СК 1. Здатність до використання законів, теорій, концепцій і парадигм сучасної географії, історії розвитку географічних досліджень та ідей для дослідження природно-територіальних систем на різних рівнях їхньої просторової організації.

СК 2. Здатність до наукового аналізу сучасних проблем та особливостей взаємодії природи й суспільства із застосуванням принципів раціонального використання територіальних ресурсів, основ законодавства у сфері природокористування, планування територій для розроблення пропозицій з оптимізації природокористування та забезпечення сталого розвитку регіонів.

СК 3. Здатність використовувати спеціальні географічні методи й підходи, геоінформаційні технології для розв'язання конкретних науково-прикладних проблем у сфері географії, природокористування, міського та регіонального розвитку, зокрема геоморфології та палеогеографії.

СК 6. Здатність застосовувати у професійній діяльності теоретичні знання і практичні навички системного аналізу і синтезу, географічного моделювання та прогнозування, зокрема у геоморфології та палеогеографії.

СК 11. Здатність критично оцінювати ключові тренди перебігу природно-географічних процесів з точки зору формування нових напрямів у наукових дослідженнях.

СК 12. Здатність проектувати польові та лабораторні роботи з дослідження морфології, генезису, віку та динаміки рельєфу.

5. Результати навчання за дисципліною

Результат навчання (1. знати; 2. вміти; 3. комунікація; 4. автономність та відповідальність)		Форми (та/або методи і технології) викладання і навчання	Методи оцінювання	Відсоток у підсумковій оцінці з дисципліни
Код	Результат навчання			
1.1	об'єкти і предмет антропогенної геоморфології;	<i>лекційні заняття, самостійна робота</i>	<i>опитування в усній та письмовій формі, оцінювання виконання контрольних робіт, зарахування самостійних робіт, іспит, консультації</i>	до 6%
1.2	історію розвитку галузі в Світі та в Україні;			до 6%
1.3	структуру антропогенної геоморфології;			до 6%
1.4	методи дослідження антропогенної геоморфології;			до 6%
1.5	розвиток антропогенного впливу на рельєф в часі;			до 6%
1.6	критерії та ознаки класифікацій антропогенних форм рельєфу, процесів та рельєфотвірних порід;			до 6%
1.7	сприятливість рельєфу для різних видів діяльності людини; стійкість, інертність, пластичність рельєфу;			до 6%
1.8	показники антропогенної трансформації рельєфу;			до 6%
2.1	пояснити суть антропогенного морфогенезу;	<i>практичні заняття, самостійна робота</i>	<i>оцінювання виконання практичних робіт, зарахування самостійних робіт</i>	до 6%
2.2	аналізувати вплив діяльності людини на трансформацію рельєфу;			до 6%
2.3	визначати форми антропогенного рельєфу на картографічних матеріалах та МАКЗ;			до 6%
2.4	визначати прояви та динаміку антропогеннозумовлених екзогенних процесів;			до 6%
2.5	визначати форми антропогенного рельєфу в польових умовах;			до 6%
3.1	вміти презентувати отримані результати дослідження антропогенних форм та процесів за допомогою сучасних технічних засобів;	<i>практичні заняття</i>	<i>оцінювання виконання практичних робіт</i>	до 3%

3.2	вміти подати свою інтерпретацію антропогенних змін рельєфу у дискусії;			до 3%
4.1	аналізувати генезис форм рельєфу та порід що їх складають;	<i>практичні заняття</i>		до 4%
4.2	прогнозувати зміни активізації екзогенних процесів в результаті людської діяльності;			до 4%

6. Співвідношення результатів навчання дисципліни із програмними результатами навчання

Програмні результати навчання (назва)	Результати навчання дисципліни (код)			
	1.1 – 1.8	2.1 – 2.5	3.1 – 3.2	4.1 – 4.2
Застосовувати набуті теоретичні знання та практичні навички для дослідження природно-територіальних систем на різних рівнях просторової організації. (ПРН01)	+			
Здійснювати дослідження та/або провадити інноваційну діяльність з метою отримання нових знань, розроблення нових методів і процедур в географії та міждисциплінарних контекстах. (ПРН04)		+		
Застосовувати геоінформаційні технології, створювати та досліджувати моделі природно-географічних проявів розвитку геосистем, визначати можливості та межі їх застосування. (ПРН10)			+	
Самостійно оцінювати ключові тренди розвитку природно-географічних процесів для формування нових напрямів наукових досліджень. (ПРН15)				+
Обґрунтовувати проекти польових та лабораторних робіт дослідження морфології, генезису, віку та динаміки рельєфу. (ПРН16)		+		+

7. Схема формування оцінки.

7.1. Форми оцінювання студентів: рівень досягнення всіх запланованих результатів навчання визначається за результатами опитування, оцінювання виконання практичних та зарахування самостійних робіт, оцінювання контрольних робіт та іспиту.

Питома вага результатів навчання у підсумковій оцінці за умови її опанування на належному рівні наступна:

результати навчання – 1 (знання РН 1.1-1.8) – до 48%;

результати навчання – 2 (вміння РН 2.1-2.5) - до 30%;

результати навчання – 3 (комунікація) - до 6%

результати навчання – 4 (автономність та відповідальність) - до 8%

У курсі передбачено 2 змістовні частини. Заняття проводять у вигляді лекцій та практичних. Завершується дисципліна іспитом.

- семестрове оцінювання: кількість балів, що студент отримує протягом семестру є

сумою балів, що були отримані при оцінюванні виконаних практичних робіт, опитуванні та написанні контрольних робіт. Обов'язковою умовою допуску до іспиту є зарахування усіх тем самостійних робіт, які виконуються у вигляді завдань за визначеним викладачем змістом.

Оцінювання за формами контролю:

	Ч1		Ч2	
	<i>Min. – 12 балів</i>	<i>Max.– 20 балів</i>	<i>Min. – 22 балів</i>	<i>Max.–40 балів</i>
Практичні роботи	$\langle 1,5 \rangle \times 3 = 4,5$	$\langle 3 \rangle \times 3 = 9$	$\langle 1 \rangle \times 10 = 10$	$\langle 2 \rangle \times 10 = 20$
Опитування	$\langle 0,5 \rangle \times 5 = 2,5$	$\langle 1 \rangle \times 5 = 5$	$\langle 0,5 \rangle \times 10 = 5$	$\langle 1 \rangle \times 10 = 10$
Модульна контрольна робота	$\langle 5 \rangle \times 1 = 5$	$\langle 6 \rangle \times 1 = 6$	$\langle 7 \rangle \times 1 = 7$	$\langle 10 \rangle \times 1 = 10$
<p>«1» – мінімальна/максимальна оцінку, яку може отримати студент. 1 – мінімальна/максимальна залікова кількість робіт чи завдань</p>				

- підсумкове оцінювання у формі іспиту проводиться в письмовому форматі. Максимальна кількість балів на іспиті – 40 балів, мінімальна кількість балів, що додаються до семестрових – 26 балів.

- умови допуску до іспиту: рекомендований мінімум для допуску – 34 бали. Для студентів, які набрали сумарно меншу кількість балів ніж рекомендований мінімум (34 балів) обов'язковою є перездача тих видів робіт, за які вони отримали оцінку, нижчу за допустимий мінімум.

При простому розрахунку отримаємо:

	Частина 1	Частина 2	Іспит	Підсумкова оцінка
<i>Мінімум</i>	12	22	26	60
Максимум	20	40	40	100

Загалом, формування оцінки спирається на «Положення про організацію освітнього процесу у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка», введеного в дію наказом № 170-32 від 11 квітня 2022 року.

7.2. Організація оцінювання: опитування у тестовій та письмовій формі проводиться після завершення викладання кожної теми. Практичні роботи захищаються по виконанню, відповідно до графіка проведення практичних занять, самостійні роботи зараховуються відповідно до плану виконання, контрольні роботи проводяться на другому тижні жовтня та першому тижні грудня.

Шкала відповідності

Відмінно / Excellent	90-100
Добре / Good	75-89
Задовільно / Satisfactory	60-74
Незадовільно / Fail	0-59

8. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план занять

№	Назва	Кількість годин		
		лекції	практичні	с/р
Частина 1. Наукові засади антропогенної геоморфології				
Тема 1: Антропогенна геоморфологія як наука				
1.	Вступ. Об'єкт і предмет антропогенної геоморфології. Передумови виникнення і історія розвитку у Світі та в Україні.	1		7,5
2.	Структура і методи дослідження антропогенної геоморфології.	2		7,5
Тема 2: Історія антропогенних перетворень рельєфу				
3.	Доісторичний час.	2	2	7,5
4.	Історичний час.	2	2	7,5
5.	Сучасність.	2	2	7,5
Модульна контрольна робота № 1			1	
Частина 2. Типізації та класифікації антропогенного рельєфу, процесів та відкладів				
Тема 3: Типізації та класифікації антропогенного рельєфу				
6.	Критерії класифікацій антропогенних рельєфотвірних відкладів, форм та процесів.	2		7,5
Тема 4. Морфологія антропогенного та природно-антропогенного рельєфу				
7.	Гірничо-промисловий рельєф.	2	2	7,5
8.	Белігеративний рельєф.	2	2	7,5
9.	Антропогеннозмінений рельєф ерозійної мережі.	2	2	7,5
10.	Сільськогосподарський рельєф. Штучні тераси.	2	2	7,5
11.	Підземні форми антропогенного рельєфу.	2	2	7,5
12.	Гідротехнічний рельєф.	2	2	7,5
13.	Антропогенний рельєф міст.	2	2	7,5
Тема 5: Антропогенні процеси				
14.	Антропогеннозумовлена ерозія, карст та суфозія, денудація.	1	2	7,5
Тема 5: Властивості рельєфу та їх зміни під антропогенним впливом				
15.	Сприятливість рельєфу для різних видів діяльності. Стійкість рельєфу.	1	2	7,5
16.	Показники антропогенної трансформації рельєфу. Шляхи оптимізації стану і функціонування антропогенного рельєфу та регулювання антропогенних процесів.	1	2	7,5
Модульна контрольна робота № 2			1	
ВСЬОГО		28	28	120

Загальний обсяг 180 год., в тому числі:

Практичні заняття – 28 год.

Консультації - 4 год.

Самостійна робота - 120 год.

Рекомендовані джерела:

Основна: (Базова)

1. Бортник С.Ю., Ковтонюк О.В., Погорільчук Н.М. Методи польових географічних досліджень. Вивчення рельєфу та рельєфоутворюючих відкладів: навчальний посібник / К.: «Прінт-сервіс», 2015. – 165 с. Сторінка доступу: <https://www.twirpx.com/file/2089601/>
2. Колтун О.В., Ковальчук І.П. Антропогенна геоморфологія: Навч. посібн. / О.В.Колтун, І.П. Ковальчук; за ред. проф. І.П. Ковальчука. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2014. – 194 с.
3. Методичні рекомендації до практичних робіт з курсу «Антропогенна геоморфологія» / укладач Колтун О.В. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2007. – 18 с.

Додаткова:

1. Антонюк О. О. Дослідження білігеративних ландшафтів Поділля / О. О. Антонюк // Історія української географії та картографії. – Тернопіль, 2007. – с. 111-112.
2. Антонюк О. О. Збереження білігеративних ландшафтів як природно -історичної спадщини Поділля / О.В. О. Антонюк// Наукові записки Вінницького педуніверситету. Сер.Географія. – 2010 рік. – Вип. 21. – С. 5 – 9.
3. Волошин П. Розвиток антропогенної суфозії у центральній частині Львова та її екологічні наслідки // Вісник Львів. ун-ту. Сер. геогр. – 2001. Вип.28. – С. 42-46.
4. Волошин П., Качур Р. Вплив антропогенних чинників на активізацію зсувів Львові // Геоморфологічні дослідження в Україні: минуле, сучасне, майбутнє. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (до 50-річчя кафедри геоморфології і палеогеографії Львівського національного університету імені Івана Франка).18-20 жовтня 2000 р. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І.Франка, 2002. – С. 164–165.
5. Галаган О.О. Геоморфологічні передумови формування білігеративних ландшафтів (на прикладі хребта Братківський (Привододільні Горгани)) / О.Галаган, О.Ковтонюк, Н.Корогода // Science and Education a New Dimension. Natural and Technical Sciences, VI (20), Issue: 172, 2018, July, Budapest. – P.13-17. <https://doi.org/10.31174/SEND-NT2018-172VI20-03>.
6. Галаган О., Ковтонюк О., Корогода Н. Реліктові ландшафти Українських Карпат / Культурний ландшафт як географічний феномен: м-ли міжнар.наук.конф (23-25 жовтня 2021). _ Чернівці: Чернівецький нац. Ун-т., 2021 с. 60-62.
7. Горішний П.М. Морфологічний аналіз рельєфу для інженерних потреб (на прикладі Західного Поділля): Автореф. дис...канд. геогр. наук:11.00.04 / ЛДУ. – Львів, 1998. – 19 с.
8. Денисик Г.І. З історії розвитку сільськогосподарських ландшафтів Поділля // Тези доповідей наук. конф. „Проблеми економічної географії Поділля“. – Кам'янець-Подільський, 1988. – С. 108-110.
9. Денисик Г. Антропогенні ландшафти гірських систем України: перспективи дослідження / Г. Денисик // Вісник Львівського ун-ту. Серія географічна. – 2014. – Вип. 48. - С. 235- 238.6.
10. Денисик Г.І. Військові краєвиди Правобережної України / Г.І.Г. І. Денисик // Антропогенні ландшафти: структура, методика та прикладні аспекти дослідження. – Воронеж: ВДУ. - 1998. - стор.89-97.7.
11. Денисик Г. Військові ландшафти: сутність та класифікація.ції / Г. Денисик // Вісник НАН імені Тараса Шевченка.національного університету. Військово-спец. - 2016 - № 2 (35).- С. 6 - 9.
12. Колтун О. Аналіз класифікацій антропогенного рельєфу // Наук. Записки Терноп. пед. ун-ту. Сер. геогр. – 2005. Вип.1(7). – С. 15–19.

13. Колтун О. Парадигми у геоморфології // Сучасні проблеми і тенденції розвитку географічної науки: Матеріали міжнародної конференції до 120-річчя географії у Львівському університеті (24-26 вересня 2003 р.). – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – С. 269–270.
14. Колтун О. Проблема антропогенного впливу на рельєф у працях українських
15. вчених 20-40-х років ХХ століття // Історія української географії. – 2002. Вип.1(5). – С. 53–56.
16. Колтун О. Проблеми класифікації антропогенних рельєфотвірних відкладів і процесів // Проблеми геоморфології і палеогеографії Українських Карпат і прилеглих територій : 36. наук. праць. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – С. 89–93.
17. Колтун О.В. Вивчення антропогенного впливу на рельєф в Україні у другій половині ХХ століття // Антропогенні географія і ландшафтознавство в ХХ і ХХІ століттях: Збірник наукових праць. – Вінниця-Воронеж: Гіпаніс, 2003. –С. 192–199.
18. Коржик В. П. Військово-геокомплекси Буковини як свідки історико-географічного процесу / В. П. Коржик// Науковий вісник Чернівецького університету. Географія. -2009. – Вип. 480-481. – С. 189 – 193.
19. Михайлов В.А. Військові ландшафти Північного Криму / В.А.В. А. Михайлов // Теоретичні, регіональні, прикладні розробки антропогенної географії та геології. - Кривий Ріг «Видавничий дім», 2011. - С. 70 – 75.
20. Островерх Г.Б. До питання стійкості геоморфосистем урбанізованих територій // УГЖ. – 1997. – №1. – С. 23-28.
21. Погорільчук Н., Ковтонюк О. Пізнавальні цінності культурних ландшафтів пост-майнингових об'єктів / Культурний ландшафт як географічний феномен: м-ли міжнар. наук. конф (23-25 жовтня 2021). Чернівці: Чернівецький нац. Ун-т., 2021 с. 31-33.
22. Семеряга О.П. Аналітичний огляд методів дослідження білігеративних ландшафтів / О.П. Семеряга [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geopo.litika.crimea.edu/arhiv/2014/tom10-v-1/033semer.pdf>. -Назва з екрану
23. Семеряга О. Класифікація та використання в туризмі белігеративних ландшафтів Дніпропетровської області /О. Семеряга // Рекреаційна географія і туризм. – 2014. -№1. – С.168 - 175.
24. Стецюк В., Ковальчук І. Белігеративні властивості рельєфу / В. Стецюк, І. Ковальчук // Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. – 2016. -№ 2(35). – С. 6 – 9.
25. Швидкий Ю.М. Дослідження техногенного морфогенезу на території України // Фундаментальні географічні дослідження (стан, проблеми, напрямки). Тези доп. наук. конф. – К., 1994. – С. 203-204.
26. Halahan, O. O. Kovtoniuk O.V., Korohoda N. P., Braychevskyy Y.S. (2020). Military landscapes of the Pryvododilni Gorgany as a premise for increasing tourist attractiveness of the area (the case of the Chorna Klyva mountain). In Journal of Geology, Geography and Geocology, 29, 2. DOI 10.15421/112025. (In Ukrainian).